

DAN CONSTANTIN MĂȚĂ

ÎNVĂȚĂMÂNTUL JURIDIC
LA UNIVERSITATEA DIN IAȘI

FRAGMENTE DE ISTORIE

Editura
Stamangiu
2024

2

„Noi, Alexandru Ioan I”

Inaugurarea Universității din Iași s-a făcut într-o ceremonie fastuoasă în ziua de 26 octombrie 1860, în prezența Domnului Alexandru Ioan Cuza și a membrilor Guvernului. Programul ceremonios a început în dimineața acelei zile cu o slujbă religioasă la Biserica Talpalari (considerată biserica școlilor din Iași), continuând cu plecarea întregului cortegiu (format din reprezentanți ai autorităților municipale și centrale, reprezentanți și profesori ai școlilor din Iași, artiști dramatici, tipografi și librari, studenți și profesori ai facultăților) spre Aula Universității.

După oficierea slujbei de sfințire de către Episcopul Filaret Scriban, a urmat citirea Ordonanței Domnești de către Mihail Kogălniceanu, prim-ministru al Moldovei și ministrul interimar al Cultelor și Instrucțiunii Publice. În baza acestui act, Universitatea era organizată ca *„persoană juridică cu dreptul de a se administra de sine, în cauzele atât științifice cât și disciplinare”* (art. 1), având patru facultăți (*„filosofică, juridică, teologică și medicală”*), în cadrul cărora *„învățătura va fi gratuită, liberă și în limba română”* (art. 2). Consiliul Academic al Universității era compus din *„profesorii în activitate ai tuturor facultăților, precum și din cei retrași, care ar fi făcut serviciul școlar în vreo facultate curs de zece ani, cu titlu de membri onorari”*, fiind prezidat de Rector, care *„se alege pe fiecare an de către profesorii facultăților și din sânul lor și se recomandă prin Ministerul de Culte și Instrucțiune publică întăririi Domnești”* (art. 3). Totodată, ordonanța prevedea că Universitatea este singura care are *„dreptul și prerogativa de a conferi gradele și onorurile academice cele mai înalte în diferite științe, precum doctoratul, diploma de magistru etc. etc.”* și că *„în viitor nici un june nu va mai putea fi primit în*

serviciile publice ale Statului, de nu va fi înzestrat cu testimoniile sau diplomele necesare, conform cu natura postului ce va ocupa” (art. 8)^[1].

La finalul citirii Ordonanței Domnești s-a procedat la înmânarea de către Domnitor a însemnelor oficiale (sigiliul, sceptrele, drapelul, ordonanța domnească) către trei profesori ai Universității, toți de la Facultatea de Drept: Petru Suciu, Ioan Strat și Octav Teodori^[2].

Tot un profesor al Facultății de Drept, Gheorghe Mârzescu, a fost desemnat să rostească și mesajul din partea Universității către Domnul Alexandru Ioan Cuza și întreaga adunare^[3]:

„Prea Înălțate Doamne!

În mijlocul unei Adunări atât de alese și de strălucitoare, profesorii facultăților având înalta onoare de a primi din chiar mâinile Înălțimii Voastre însemnele și actul de fondare a Universității Române, profesorii facultăților, prin organul unui june coleg al lor, nu pot să nu vă înfățișeze tabloul faptei mărețe cu care Alesul poporului Român va fi întotdeauna lăudat și glorificat.

A lumina pe cetățeni pentru de a-i ținea mai mult legați la datoriile lor legitime, la interesele lor cele adevărate, la toate elementele fericirii generale și particulare, a face din instrucțiune o lumină comună și a o lăți între toate clasele societății, această bază a libertății, independenței, liniștii și prosperității popoarelor, iată ce au dobândit astăzi Românii; iată fapta măreață ce se serbează astăzi cu atâta solemnitate și în viitor va servi drept o adevărată sărbătoare națională.

Instrucțiunea publică fiind mijlocul prin care ideile de dreptate și de datorie ajung a se lăți asupra întregului corp, ce poartă titlul de Stat, națiune sau popor, instrucțiunea publică ocupă cu drept cuvânt un loc eminent în economia popoarelor; căci, după cum ea este mai mult sau mai puțin răspândită în cercul unui popor, pe atât se și zice că acel popor are conștiință de existența, libertatea și neatârnamarea sa. Și în adevăr, când popoarele reclamă ele o libertate mai mare? Când iată

^[1] Cf. *Istoricul învățământului superior din Iași cu date statistice până în 1895...*, pp. 40-41.

^[2] Pentru desfășurarea festivităților din data de 26 octombrie 1860, a se vedea *Inaugurarea Universității din Iași*, în G. Mârzescu, *op. cit.*, pp. 28-36.

^[3] *Ibidem*, pp. 32-35.

se găesc mai luminate! și cu ce titlu o reclamă ele? Pe temeiul luminilor și al progreselor ce-au făcut!

Lăsând la o parte fazele prin care au trecut la noi instrucțiunea publică voi mărturisi numai că adevărul acest mare că fără de lumină nu poate exista libertate se înrădăcinează puternic în sânul nostru; și școlile, aceste sanctuare de virtute, de creșterea și de dezvoltarea morală și intelectuală a junimii române, se întind, se lătesc sub auspiciile Înălțimii Voastre așa fel ca tot insul să poată câștiga, dobândi această lumină, ce este mama tuturor bunurilor ce se găesc în viața unui popor.

Însă, acești primi pași să fi fost oare de ajuns? O! nu, căci talentul și studiul, succesele cele dintâi ale copilăriei și juneții, trebuie să fie conduse de adevărata cale a științei, care este aceea a îndeplinirii datoriei în viața socială! Dar, rază cea mare și luminătoare ne lipsea. Iată, însă, că ea apare astăzi înconjurată de o splendoare rară, și această rază este școala înaltă, Universitatea Română: așezământ național destinat de a produce țării din sânul ei chiar cetățeni cu conștiință de datoria lor; bărbați nu cu o știință iluzorie, dar cu solide cunoștințe, apti la îmbunătățirea morală și materială a poporului Român.

Iată actul adevărat național, ce se inaugurează astăzi cu o pompă atât de strălucită; și când mai târziu Istoria, acest Tribunal suprem al tuturor faptelor omenești, va avea de a transmite posterității Domnia Înălțimii Voastre, ea nu va lipsi de nu o cânta și lăuda.

Famiilor și cetățenilor! Bucurați-vă la inaugurarea acestui azil sacru, căci el va fi întotdeauna deschis fiilor voștri spre a învăța și se deprinde în practica virtuții!

Ostașilor meniți de a ne ridica pe câmpul gloriei și a curajului, iată templul în care se vor constata, perpetua și lăuda izbânzile voastre!

Junilor! Iată triumful vostru cel strălucit; iată calea spre luminare vă este deschisă; călcați pe dânsa de aveți inimă, de vă iubiți țara și pe concetățenii voștri! Alergați cu mândrie pe dânsa, căci cu mândrie vă va privi și țara când vă va rosti: iată roadele fericite a sacrificiilor imense ce-am făcut. Juni astăzi, iar mâine cetățeni, pregătiți-vă ca să nu vă abateți de la calea cea adevărată și dreaptă. Un june ca și voi vă vorbește. Primiți dar cu bucurie apelul ce el face la sentimentele voastre cele mai nobile.

Cât despre noi, profesorii acestui așezământ universitar dacă ne este învoit astăzi când avem deosebita onoare de a privi în fața noastră pe Șeful nostru suprem, pe adunarea aceasta atât de aleasă, pe concetățenii noștri, într-un cuvânt, gata spre a ne ura a ne dori început bun, progres, nu aparent ci real, ce alta putem promite, de nu că ne vom sili a ne face demni de misiunea înaltă ce ne este încredințată, demni de încrederea și simpatia Înălțimii Voastre, demni de încrederea și simpatia României întregi!”

Această prezență dominantă a profesorilor Facultății de Drept în ceremoniile dedicate inaugurării Universității din Iași nu este întâmplătoare. La acel moment, Facultatea de Drept era singura facultate funcțională din cele patru pe care le prevedea Ordonanța Domnească („*Filosofică, Juridică, Teologică și Medicală*”) având studenți înscriși în toți cei trei ani de studiu.

Statutele Facultății Juridice, elaborate de o comisie formată din profesorii Simion Bărnuțiu, Petru Suciuc și Teodor Veisa, au fost primele finalizate, fiind aprobate prin votul majorității profesorilor reuniți în ședința Consiliul școlar din data de 1 februarie 1860^[4]. Prin textul lor, facultatea se organiza într-un corp separat față de gimnaziu, reunind pe toți profesorii aflați în activitate, sub conducerea unui decan ales din rândul lor pe o perioadă de un an de zile. Durata cursurilor era de 3 ani, putând să se înscrie la facultate absolvenții de gimnaziu și funcționarii statului, care în primii 6 ani erau scutiți de a face proba studiilor absolvite. Frecvența era obligatorie, iar examenele se dădeau o dată pe an, în luna iunie, în prezența decanului și a întregului corp profesoral. Prezența la examenele dintr-un an superior era condiționată de promovarea examenelor din anul precedent. La finalizarea studiilor se acorda absolventului un *testimoniu absolutoriu* și, în urma unor condiții de exigență suplimentare, titlul de licențiat^[5].

Statutele Facultății Juridice au devenit model pentru statutele celorlalte facultăți, astfel că aceste dispoziții se regăsesc, în cea mai mare parte și în cuprinsul acestora. La data de 7 octombrie 1860 toate statutele facultăților au fost supuse dezbaterii Consiliului Școlar, zece zile mai târziu fiind înaintate Domnului împreună cu un raport al prim-ministrului Mihail Kogălniceanu^[6].

[4] F. Ioncioaia, *op. cit.*, p. 134.

[5] *Ibidem*, pp. 134-135.

[6] *Ibidem*, pp. 136-137.

La data de 24 noiembrie 1860 în ședința Consiliului Academic s-a procedat la alegerea primului Rector al Universității din Iași. Până la acel moment se amânase alegerea reprezentantului legal al Universității deoarece Facultatea de Medicină, prevăzută în articolul 2 al Ordonanței Domnești, nu era înființată și, în consecință, procesul de constituire al Universității nu putea fi considerat finalizat. Este adevărat că, încă din prima ședință a Consiliului Academic, din data de 28 octombrie 1860, profesorul Petru Suciuc a susținut că Universitatea are personalitate juridică și deci trebuie să se aleagă Rectorul, dar această opinie a rămas minoritară^[7].

La cea de a noua ședință a Consiliului Academic, din data de 24 noiembrie 1860, profesorul Gheorghe Mârzescu, care inițial susținuse imposibilitatea alegerii rectorului în lipsa profesorilor Facultății de Medicină, și-a reconsiderat poziția în termenii următori: *„Aduug totodată de a zice că am fost cel dintâi în Consiliu care am propuse să nu procedăm la alegerea Rectorului, până la numirea prin Ordonanță Domnească a profesorilor de la Medicină. Martori la aceasta îmi sunteți domniile voastre toți. Afirm aceasta pentru ca domniile medici să nu socotească mai târziu că am arătat mai puțină deferență pentru această ramură a Institutului Universitar. Însă, d-lor, am zis și am repetat-o chiar în ședința trecută că de o lună așteptăm pentru ca și Facultatea de Medicină să fie reprezentată în Consiliul Academic, și din cauză că nu suntem deplin constituiți, că nu avem pe reprezentantul nostru suprem, că Consiliul Academic nu-și are Rectorul său, exercițiul drepturilor concordate prin Statute e paralizat. Să procedăm, deci, la alegerea Rectorului, căci odată el numit, ales din sânul nostru, sancționat de Domn, el nu va lipsi de a lua măsurile necesare, de a dărui și mijloci ca și facultatea de Medicină să se constituie cât mai curând și astfel să-și înceapă cursul său. Căci, d-lor, Rectorul este custodele drepturilor concordate prin actul de fundare a Universității!”*^[8].

Această opinie fiind agreată de majoritatea participanților, discuțiile au continuat cu privire la persoana care ar fi trebuit să-și asume această onorantă sarcină. Primul gând a plecat către Simion Bărnuțiu, în virtutea experienței sale în dezvoltarea învățământului superior și a prestigiului de

^[7] C. Botoșineanu, *Alegerile pentru funcția de rector și evoluția demnității rectorale*, în Gh. Iacob, Al.-F. Platon (coordonatori), *op. cit.*, p. 428.

^[8] *Alegerea primului Rector al Universității din Iași*, în G. Mârzescu, *op. cit.*, pp. 38-39.

care se bucura în mediul academic. Acesta a refuzat însă propunerea făcută într-un mod insistent de Gheorghe Mârzescu, arătând că nici nu va participa la vot, deoarece el și ceilalți profesori ardeleni participanți la ședința Consiliului Academic din 24 noiembrie 1860 (Ștefan Emilian și Ion Popa) sunt supuși austrieci. În aceste condiții, cu votul unanim al celor 7 profesori care au votat, a fost ales Rector al Universității din Iași un alt profesor al Facultății de Drept, Ioan Strat, care, de la începutul lunii noiembrie 1860, era decanul acestei facultăți^[9].

Profesorul **Ioan Strat** avea studii universitare la Berlin, unde obținuse, în anul 1859, doctoratul în Drept, cu o teză redactată în latină intitulată *De Italarum jure criminalii*^[10]. În perioada studenției, publicase la Berlin o broșură privind situația politică a Principatelor Române după Tratatul de la Paris din 30 martie 1856 (*Un coup d'œil sur le question roumaine, 1858*)^[11].

La Facultatea de Drept din Iași a început să predea, din data de 6 octombrie 1860, cursul de Finanțe și Economie politică^[12], domenii în care a

^[9] V. Slăvescu, *Ion Strat. Economist, financiar, diplomat. 1836-1879*, vol. I, București, Imprimeria Națională, 1946, p. 13.

^[10] Pentru opinia nedovedită conform căreia Ioan Strat absolvise studiile juridice la Heidelberg, a se vedea E. Demetrescu, *Economistul Ion Strat*, București, Independența Economică, 1936, p. 3.

^[11] V. Slăvescu, *op. cit.*, vol. I, pp. 41-52.

^[12] Prelegerea inaugurală a acestui curs a fost publicată în numărul 5 din data de 16 octombrie al ziarului „Ateneul Român”. În cuprinsul ei, Ioan Strat stabilește elementele de diferențiere dintre economia politică, pe de o parte, și politică și statistică, pe de altă parte, descriind-o în următorii termeni: „Economia Politică e știința care se ocupă cu producerea, distribuirea și consumarea bogățiilor. Ea, astfel cum e profesată astăzi, e cu totul bazată pe fapte. Din aceste fapte se deduc legile generale care reglementează cursul lucrurilor; aceste legi generale trase din experiență prin observarea faptelor, când le aplică cineva spre a prezice faptele viitoare, după analogia celor trecute, se numește un principiu. De exemplu eu observ că unde este mare abundență de capitaluri procentul e mic. Acesta e un fapt. Din acest fapt observat eu trag concluzia că atât cât vor spori capitalurile cu atâta vor scădea procentele și vin a recunoaște ca un adevăr că mărimea procentului depinde de mulțimea capitalurilor disponibile într-un loc dat. Aceasta se numește un principiu. Economia politică se compune dintr-un mic număr de principii fundamentale și dintr-un mare număr de deducțiuni ale acestor principii”. A se vedea *Discurs rostit de Dr. în legi I. Strat la deschiderea cursului său de economie politică*, în V. Slăvescu, *Ion Strat. Economist, financiar, diplomat. 1836-1879*, vol. II, *Anexe – studii, memorii, corespondență*, București, Imprimeria Națională, 1946, p. 8.

excelat ulterior și din pozițiile de membru al Consiliului de Stat, senator și ministru de Finanțe în guvernul Constantin Bosianu (1865) și în guvernul Lascăr Catargiu (1876)^[13]. Rămâne în istoria gândirii economice prin lucrarea *Tratat complet de economie politică sau simplă expunere a modului cum se formează, se distribuie și se consumă bogățiile* (București, Imprimeria Statului, 1870), publicată într-un moment în care părăsise definitiv activitatea didactică, consacându-se celei politice și diplomatice. Cel mai probabil, lucrarea are ca nucleu cursul ținut de profesor la facultățile de Drept din Iași și București și, deși a fost contestată de unii contemporani, este considerată „cel dintâi tratat complet de economice politică teoretică ce apărea în limba română”^[14].

La momentul alegerii sale ca rector, Ioan Strat era un profesor tânăr, de 24 de ani, dar cu o viziune matură asupra misiunii rectorului în construcția Universității. „*Ce misiune poate fi mai onorifică pentru un profesor decât aceea a reprezenta interesele colegilor săi?*” se întreabă profesorul Ion Strat la momentul alegerii, stabilind astfel problema cardinală care se țese în jurul oricărei funcții de reprezentare din învățământul superior. Cu privire la misiunea Rectorului, el stabilește o serie de coordonate care trebuie înțelese nu doar în contextul special în care a avut loc alegerea sa, dar și într-o dimensiune mult mai largă: „*În împrejurările în care ne aflăm însă noi astăzi, domnilor, misiunea Rectorului îmi pare a impune datorii de o natură cu totul particulară. Noi acum ne constituim pentru prima oară, Universitatea noastră care se află încă în leagănul prunciei are nevoie de a fi condusă cu mult tact și cu multă prudență pentru ca să ajungă la vârsta maturității, să înflorească și să prospere. Noi avem a ne lupta pe de o parte cu lipsa de mijloace materiale, care nu ne permite a da acum deodată învățământului superior toată dezvoltarea care ar fi de dorit, pe de altă parte avem a ne lupta cu piedicile ce ni se pun, trebuie cu părere de rău să o mărturisim, de către niște oameni rău-voitori care caută toate chipurile spre a ne discredita în opinia publică. Publicul nu ține totdeauna socoteală de dificultățile ce întâmpină fiecare institut nou și voiește să vază cât mai degrabă fapte, și fapte mulțumitoare. Dorința noastră comună, domnilor, cred că este de a vedea că acest sanctuar al științei confidat îngrijirii noastre și*

^[13] V.C. Nechita, I.M. Pohoăț, *Din istoricul liberalismului economic în România (Ioan Strat – un deschizător de drumuri)*, Galați, Editura Porto-Franco, 1993, pp. 9-16.

^[14] V. Slăvescu, *op. cit.*, vol. I, p. 61.

inaugurat sub auspicii atât de fericite, să se consolideze pe fiecare zi mai mult și să răspundă la nobila misiune ce are de a răspândi cunoștințe solide, idei și principii liberale și patriotice între toți fiii României. Rectorul care este reprezentantul Universității în fața Guvernului și în fața publicului este cu deosebire dator a facilita realizarea acestei dorințe”^[15].

Auspiciile în care și-a începutul mandatul rectorul Ioan Strat nu au fost dintre cele mai favorabile. La puțină vreme de la alegere, a trebuit să facă față unei campanii de presă defăimătoare privind inaugurarea și chiar existența Universității^[16]. Marea problemă a venit însă de la autoritatea

^[15] *Alegerea primului Rector al Universității din Iași*, în G. Mârzescu, *op. cit.*, pp. 44-45.

^[16] Redăm integral răspunsul rectorului Ioan Strat pentru că acesta este revelator nu doar pentru modul cum a înțeles el misiunea rectorului Universității, dar mai ales pentru contextul extrem de dificil în care a trebuit să funcționeze Universitatea în primii săi ani de existență: „Cu părere de rău am văzut în N-rile 7 și 8 ale stimabilului Domniei Voastre ziar [ziarul «Independența» apărut în București – n.a.] două corespondențe din Iași a căror tendință este de a ridiculiza atât fondarea cât și solemnitatea inaugurării Universității noastre. Dacă un ziar satiric, precum bunăoară «*Nichipercea*» ar fi făcut spirit pe contul Universității noastre pentru ca să dea de răs abonaților săi, demnitatea noastră nu ne-ar fi permis a ne coborî pe acest tărâm frivol, și mai mult încă, departe de a ne apăra, noi am fi fost cei dintâi a râde de inocentele sale glume căci publicul știe să reducă la adevărata sa valoare licența unui pamfletar. Când vedem însă că într-un ziar serios ca «*Independența*» Domniei Voastre, a cărei voce are o deosebită greutate în România, se denaturează faptele, se inventează tot felul de anecdote, se ia drept armă «ridicolele» spre a discredita Universitatea noastră în opinia publică, atunci ne credem datori a răspunde pentru că tăcerea noastră ar putea da loc a crede că nu ne putem justifica.

Au fost combătute fondarea Universității din Iași și către alte ziare, între care se află și «*Românul*». Ne-a părut rău, foarte rău, ca un ziar liberal, luminat, patriotic ca «*Românul*», pentru care avem toți cea mai vie simpatie, nu s-a unit cu noi pentru a aplauda lăudabila inițiativă ce au luat guvernul nostru de a fonda un stabiliment mai respectabil pentru învățământul superior din țara noastră. Am fost cu toți dezolați de această dezbinare, însă suntem totodată datori să recunoaștem că armele cu care ne-au combătut «*Românul*» nu sunt niște arme loiale, cavaleresti. «*Românul*» a tratat chestiunea într-un mod demn de un ziar care se reazemă pe opinia publică și care se respectă, nu ca *bizarul* corespondent al «*Independenței*» care, în lipsă de argumente solide și raționale, ia în ajutor sarcasmul cel mai baroc spre a face efect. Noi mărturisim inapținutudinea noastră de a combate pe acest tărâm și așadar ne vom mărgini a refuta numai reprezentarea faptelor principale.